

Savunu Stratejisi

Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin İş Dünyasında Adil Çalışma Koşullarının İzlenmesi

Savunu Stratejisi

Savunu Stratejisi

Hazırlayan

Bürge Akbulut

Seda Akço

Ertan Karabıyık

Selin Ayaş

Tasarım

Karasin Grafik Tasarım

Çizimler

Seda Mutluer

Basım

Altan Özyurt Matbaacılık

1000 Adet / Birinci Basım

Bu savunı stratejisi Kalkınma Atölyesi Kooperatifi uzmanlarından Bürge Akbulut, Seda Akço, Ertan Karabıyık, Selin Ayaş tarafından Hollanda Krallığı Büyükelçiliği MATRA Programı finansal desteği ile hazırlanmıştır.

© Bu yayın bir kamu malıdır ve içeriği tamamen Kalkınma Atölyesi Kooperatifi'nin sorumluluğu altındadır, ifadeler Kalkınma Atölyesi Kooperatifi'ne aittir, Hollanda Krallığı Büyükelçiliği politika ve görüşlerini temsil etmemektedir.

Ekim 2021, Ankara

Çankaya Mah. Üsküp Cad.
16/14 / Çankaya - Ankara
(541) 457 31 90

 [www.ka.org.tr](mailto:info@ka.org.tr)

 info@ka.org.tr

[kalkinmaatolyesi](https://www.facebook.com/kalkinmaatolyesi)

[kalkinmaatolyesi](https://www.linkedin.com/company/kalkinmaatolyesi)

5	ÖNSÖZ
6	GİRİŞ
8	1 KAVRAMSAL ÇERÇEVE
10	1.1 Çocuk İşçiliği Sorununa Dair
12	1.2 Çocuk İşçiliğinin Önlenmesine Dair
	1.2.1 Yararlanılan Kaynaklar
	1.2.2 Yol Gösterici İlkeler
18	1.3 İş Dünyasının Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Sorumluluğuna Dair
	1.3.1 Yararlanılan Kaynaklar
	1.3.2 Yol Gösterici İlkeler
20	1.4 Savunu Stratejisine Dair
	1.4.1 Yararlanılan Kaynaklar
	1.4.2 Yol Gösterici ilkeler
24	2 İŞ DÜNYASININ ÇOCUK İŞÇİLİĞİNİ ÖNLEME SORUMLULUĞU HAKKINDA SAVUNU ÇALIŞMALARI İÇİN BİR ÖNERİ
26	2.1 Hedef Grup
26	2.2 Savunu Çalışmasının Amacı ve Hedefi
	2.2.1 Kısa Vadeli (1-2 yıl) Hedef ve Faaliyetler
	2.2.2 Orta Vadeli (3-5 yıl) Hedef ve Faaliyetler
	2.2.3 Uzun Vadeli (6-10 yıl) Hedefler ve Faaliyetler
30	2.3 Mesajlar İçin Örnekler
32	2.4 Savunu Çalışması Yapacak Kuruluşlar İçin Plan Önerisi
32	2.5 Savunu Çalışmalarının İzleme ve Değerlendirmesi

KISALTMALAR

ASŞ	Genişletilmiş Avrupa Sosyal Şartı
BM	Birleşmiş Milletler
ÇHS	BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi
ESKHS	BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IPEC	Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Uluslararası Programı
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

Çocuk işçiliği, çocuk yoksulluğunun; çocuk yoksulluğu da çalışan yoksulluğunun ve işsizliğin bir tezahürüdür. Ancak çocuk işçiliğini önlemeye dair çalışmaların çok azında bu bağlantıya açık ve doğrudan yer verilmektedir. Çoğu zaman sebepler ile ya hiç bağlantı kurulmamakta ya da anlamlı bir bağlantı ile konu ele alınmamaktadır. Örneğin, çocuk işçiliğinin önlenmesi için yoksullukla mücadele edilmesi gerektiğine ilişkin tespitin ardından, asgari ücret konusunda bir değişim talebine yer verilmeden, çocukların anne babalarına meslek eğitimi verilmesi önerisi ile yetinilebilmektedir.

Çocuk işçiliğinin önlenebilmesi için öncelikle konuya, ilgili bütün aktörlerin ve toplumun sebep sonuç ilişkisini sağlam kuran bir çerçeveden bakılmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu ihtiyacın karşılanmasında savunu çalışmaları önemli bir rol oynar. Bu nedenle savunu çalışmalarının hem söylem hem de yöntem bakımından hedef ile uyumlu olması çok büyük bir önem taşımaktadır.

İş dünyası, istihdam ve gelir sağlama olanaklarının yaratıcısı olduğu kadar, çocuk işçiliğinin en önemli sebeplerinden olan işsizlik ve gelir adaletsizliği sorunlarının da kaynağı olduğu için, çözüme dair çalışmaların esas zeminini oluşturmaktadır. İş dünyası ve insan hakları bağlamında çocuk işçiliğinin önlenmesi hedefinin, bir savunu konusu olarak ele alınması, sorunun sebebi ile çözümü arasındaki ilişkiyi göstermek bakımından çok büyük bir fırsat sunmaktadır.

Üretim süreçlerindeki değişimler, otomasyon ve dijitalleşme gibi faktörlerin dünya genelinde iş olanaklarının yer değiştirmesine, yatırımlar, istihdam ve ücret politikalarına etkileri dikkate alındığında iş dünyasının çocuk işçiliğini önleme konusundaki sorumluluğunu konuşmanın ve çalışmanın önemi bir kez daha anlaşılmaktadır. Çocuk işçiliğinin önlenmesinde kalıcı bir değişim için bu gündemin uzun süre aktif tutulması ve güncel ihtiyaçlara dayalı olarak yenilenmesi gerekecektir.

Kalkınma Atölyesi olarak bu çalışma ile bir insan hakları savunu konusu olarak çocuk işçiliğinin önlenmesi hedefine yönelik savunu çalışmalarının yeniden düşünülmesine vesile olmayı amaçlamaktayız.

GİRİŞ

İnsan haklarının korunmasına yönelik uluslararası hukukun yeni çalışma alanlarından biri de iş dünyasının üstlenmesi gereken sorumlulukları düzenleyen metinlerdir. *Birleşmiş Milletler İş Dünyası ve İnsan Haklarına Dair Rehber İlkeler* gibi metinler özel şirketlerin insan haklarının korunması konusunda üstlenmeleri gereken sorumlulukları ve bu sorumlulukları yerine getirmek için uymaları beklenen ilkeleri düzenlemeyi hedeflemektedir. Bu belgeler henüz iş dünyasının rolünü tespit ve ilgili aktörleri sorumluluğa davet niteliğinde olsa da çocuk işçiliğini önleme gibi geçtiğimiz yüzyıldan devralınan bir büyük sorunun çözümü için önemli bir araç sunmaktadır.

Bu nedenle Kalkınma Atölyesi Kooperatifi olarak, Hollanda Büyükelçiliği MATRA Programı'nın finansal desteği ile "Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin Adil Çalışma Koşullarının İzlenmesinin Projesi"-ni uygulamaya geçirilmiştir. Proje ile iş dünyası ve insan hakları alanındaki genel ilkeleri çocuk işçiliğinin önlenmesi hedefine uyarlamayı ve bu suretle iş dünyasının çocuk işçiliğinin önlenmesi alanında üstlenmesi gereken sorumluluğa dair yol gösterici araçların geliştirilmesini hedefledik.

Proje kapsamında öncelikle çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik sözleşmelerden ve iş dünyası için hazırlanan ilkelerden yararlanarak, iş dünyasının çocuk işçiliğiyle mücadele çalışmalarını desteklemeye ve izlemeye yönelik 10+1 gösterge oluşturulmuş ve bu göstergeleri içeren iki rehber hazırlanmıştır. Bunlardan ilki iş dünyasının öz-değerlendirme yaparken kullanılmak üzere iş dünyası için; ikincisi ise iş dünyasının faaliyetlerini izlerken kullanılmak üzere sivil toplum kuruluşları için hazırlanmıştır.

Projenin ikinci aşamasında, sivil toplum kuruluşları için bir savunma stratejisi hazırlanmıştır. Geliştirilen stratejinin, sivil toplum kuruluşlarının hem iş dünyasının çocuk işçiliğinin önlenmesi alanında üstlenmesi beklenen sorumluluğa dair toplumsal farkındalığı artırmayı hedefleyen faaliyetlerini, hem de dünyasının çocuk işçiliğiyle mücadele çalışmalarını

izlemeye yönelik faaliyetlerini desteklemesi beklenmektedir.

Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin İş Dünyasında Adil Çalışma Koşullarının İzlenmesine Yönelik Rehberler, çocuk işçiliğini engellemek için bir yandan çocukların gelişimlerine zarar vermeyecek şekilde ve yasalara, kurallara uygun olarak çalıştırılmalarını güvence altına almak, diğer yandan da çocuk yoksulluğuyla mücadele için çalışan yoksulluğunu ve işsizliği ortadan kaldırmak gerektiği düşüncesi-ne dayanılarak hazırlanmıştır. Bu nedenle rehberin yaygın olarak kullanımı, paylaşılması amacıyla özel bir savunma stratejisi hazırlanması öngörülmüştür. Bu çalışmada, çocuk işçiliğinin, sadece asgari çalışma yaşının yükseltilmesi, denetim ve ceza ile engellenemeyeceği, adil çalışma koşullarının sağlanması için de talep oluşturulması gerektiği düşüncesinin savunma çalışmalarının odağını oluşturması öngörülmektedir.

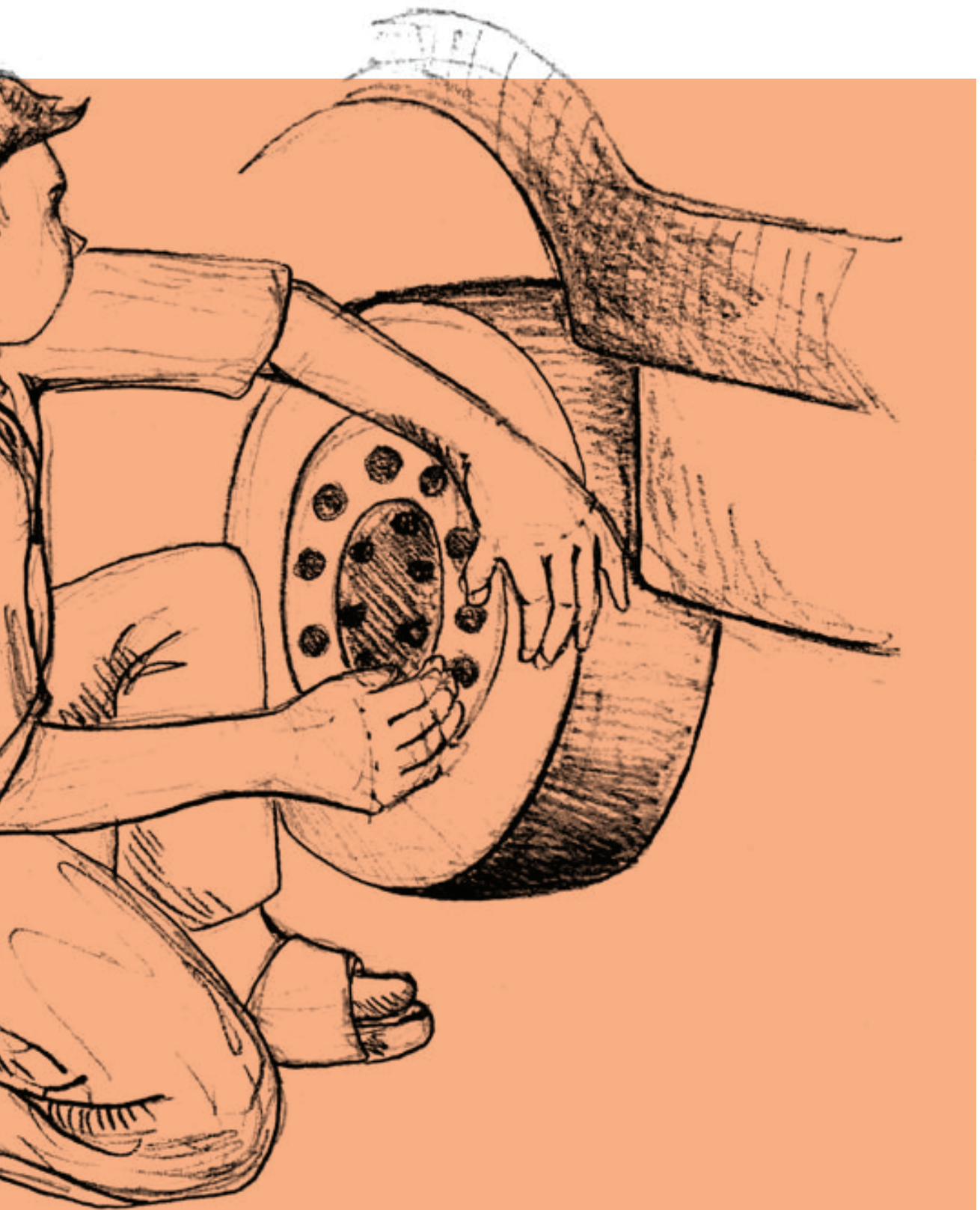
Çocuk işçiliğinin önlenmesi, sorunu ortaya çıkaran koşullar, zaman ve mekan bakımından yaygınlığı dikkate alındığında yeni bir mücadeleden söz etmeyi gerektirmektedir. Yeni bir mücadelede uygun bir dil, bir söylem oluşturmak içerik kadar yöntemle de ilişkilidir. Bu nedenle savunma stratejisi belirlenirken, insan hakları savunusunda izlenmesi gereken yöntem üzerinde de çalışmak gerektiği düşünülmüş ve yönteme ilişkin de öneri oluşturulmaya çalışılmıştır.

Birinci bölümde, çocuk işçiliği sorununa dair genel bir arka plana ve kavramsal çerçeveye yer verilmiştir. Bu bölümdeki kavramsal çerçeve, hem geliştirilen stratejinin gerekçelerini hem de savunma çalışmalarını planlanırken yararlanılabilecek kaynakları sunmaktadır.

İkinci bölümde ise, iş dünyasının çocuk işçiliğini önleme sorumluluğuna dair savunma çalışmaları için strateji örneği sunulmaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1 Çocuk İşçiliği Sorununa Dair

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Uluslararası Programı (IPEC) kapsamında 2021 yılında yayınladığı “Çocuk İşçiliği – Küresel Tahminler 2020” raporuna¹ göre, dünyada 5-17 yaş grubundaki 160 milyon çocuk, yani dünyadaki çocuk nüfusunun yüzde 10'u çocuk işçi² olarak çalışmaktadır. Bu çocukların yaklaşık yüzde 50'si (79 milyonu) sağlıklarını, güvenliklerini ve ahlaki gelişimlerini tehlikeye atan çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinde³ çalışmaktadır.

Çocuk işçiliğinin bulunduğu alanlar ve koşullara bakıldığında, çocuk işçiliğiyle elde edilen ürünlerin yüksek kazançların söz konusu olduğu sektörlerde kullanıldığı görülmektedir. Örneğin; çikolata endüstrisi yüksek bütçeli ve sürekli büyüyen yapısı-

na⁴ rağmen, kakaodan⁵ fındığa⁶ birçok girdinin üretim koşulları nedeniyle çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinin bulunduğu üretim alanlarının başında gelmektedir.⁷ Çikolatanın karanlık yüzünün⁸ hikayesi çocuk işçiliğinin en kötü biçiminin⁹ yaşandığı kakao ile başlamaktadır. Dünya'da bir yıl içerisinde tüketilen kakaonun yüzde 60'ının üretildiği Fildişi Sahili ve Gana'da iki milyon çocuğun kakao plantasyonlarında en kötü biçimde çalıştıkları,¹⁰ çocukların önemli bir bölümünün 12-16 yaşları arasında olduğu, ancak beş yaşından küçüklerin bile çalıştığı ileri sürülmektedir.¹¹ Food Empowerment Project ve birçok kurum, çocuk işçiliğine aynı zamanda köleliğin¹² de eşlik ettiğini, gündelik ücretlerle çalışmanın global ekonomilerin yarattığı yeni bir kölelik biçimi¹³ olduğuna dikkat çekmektedir. Bir-

¹ Child Labour – Global Estimates 2020, Trends and the Road Forward, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-ed_norm/-ipec/documents/publication/wcms_797515.pdf (E.T. 05.09.2021)

² ILO “*çocuk işçiliği*”ni, çocuklar için zihinsel, fiziksel, sosyal veya ahlaki açıdan tehlikeli işler olarak tanımlamaktadır (<https://www.ilo.org/ipec/facts/lang--en/index.htm>) (E.T. 13.06.2021). Çocuk işçiliği ile birlikte çocukların yasal olarak çalışabileceği işleri de içeren daha geniş bir kavram olarak “çalışan çocuklar” ifadesi kullanılmaktadır. “Çocuk İşçiliği – Küresel Tahminler 2020” raporuna göre dünya çapında 5-17 yaş grubunda toplam 222 milyon çalışan çocuk bulunmaktadır.

³ ILO 182 No’lu Sözleşmesi, “*en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği*”ni, çocukların alım-satımı ve ticareti, borç karşılığı veya bağımlı olarak çalıştırılması ve askeri çatışmalarda çocukların zorla ya da zorunlu tutularak kullanılmasını da içerecek şekilde zorla ya da mecburi çalıştırılmaları gibi kölelik ve kölelik benzeri uygulamaların tüm biçimlerini; çocuğun fahişelikte, pornografik yayınların üretiminde veya pornografik gösterilerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu; çocuğun özellikle ilgili uluslararası anlaşmalarda belirtilen uyuşturucu maddelerin üretimi ve ticareti gibi yasal olmayan faaliyetlerde kullanılmasını, bunlar için tedarikini ya da sunumunu; doğası veya gerçekleştirildiği koşullar itibarıyla çocukların sağlık, güvenlik veya ahlaki gelişimleri açısından zararlı olan işleri kapsayacak şekilde tanımlar.

⁴ Chocolate Market by Product and Geography - Forecast and Analysis 2021-2025 <https://www.technavio.com/report/chocolate-market-industry-analysis> (E.T. 21.07.2021)

⁵ The chocolate industry has a century-long history of forced and child labor in the production of cocoa <https://laborrights.org/industries/cocoa> (E.T. 21.07.2021)

⁶ Fındık Dalda Kalmaz, KA Yayını Ankara 2020 <https://www.ka.org.tr/dosyalar/file/Yayinlar/Cocuk-Haklari/Raporlar/FINDIK-DALDA-KALMAZ.pdf> (E.T. 21.07.2021)

⁷ Tulane University Survey Research on Child Labor in West African Cocoa Growing Areas https://www.dol.gov/sites/dolgov/files/ILAB/research_file_attachment/Tulane%20University%20-%20Survey%20Research%20Cocoa%20Sector%20-%202030%20July%202015.pdf (E.T. 21.07.2021); US Department of Labor CLGGG Annual Report (2018) <https://www.dol.gov/sites/dolgov/files/ILAB/legacy/files/CLCCG2018Annual-Report.pdf> (E.T. 21.07.2021)

⁸ The Dark Side of Chocolate <https://www.imdb.com/title/tt1773722/> (E.T. 21.07.2021)

⁹ ILO, The worst forms of child labour <https://www.ilo.org/ipec/Campaignandadvocacy/Youthinaction/C182-Youth-oriented/orstforms/lang--en/index.htm> (E.T. 21.07.2021)

¹⁰ U.S. Department of Labour, Child Labor in the Production of Cocoa <https://www.dol.gov/agencies/ilab/our-work/child-forced-labor-trafficking/child-labor-cocoa> (E.T. 21.07.2021)

¹¹ The real price of our delicious chocolate? Rampant deforestation and child labor <https://therising.co/2020/06/04/chocolate-deforestation-child-labor/> (E.T. 21.07.2021)

¹² Child Labor And Slavery In The Chocolate Industry HT-TPS://FOODISPOWER.ORG/HUMAN-LABOR-SLAVERY/SLAVERY-CHOCOLATE/ (E.T. 21.07.2021)

¹³ Is There Slavery In Your Chocolate? <https://www.johnrobins.info/is-there-slavery-in-your-chocolate/> (E.T. 21.07.2021)

çok araştırma da, bu sonucu üreten gelir dağılımındaki dengesizliği gözler önüne sermektedir. Araştırmalar göstermektedir ki, çikolatadan elde edilen gelirin sadece yüzde 6,6'sı çiftçiye gitmektedir.¹⁴

Türkiye verilerine bakıldığında ise, 2019 yılında 5-17 yaş grubunda toplam 720 bin çocuğun (aynı yaş grubundaki çocukların yüzde 4,4'ü) *ekonomik işlerde*¹⁵ çalıştığı belirtilmektedir. Çalışan çocukların yüzde 34'ünün eğitimlerine devam etmedikleri görülmektedir. Bununla birlikte çalışan çocukların yüzde 80'i 15-17 yaş grubunda bulunmaktadır. Bu veriye göre 15-17 yaş grubundaki tüm çocukların yüzde 16'sı çalışmaktadır. Öte yandan 5-11 yaş grubunda ekonomik faaliyetlerde çalışan 32 bin çocuk bulunmaktadır. Bu çocukların İş Kanunu'nun 71. maddesine göre çalışmaları yasak olan yaş grubunda olduğu ve çalışmaları yasak olan iş kollarında çalıştığı söylenebilir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine¹⁶ göre; çalışan çocukların yüzde 31'i tarım, yüzde 24'ü sanayi, yüzde 46'sı ise hizmet sektöründe çalışmaktadır. Yaş grubuna göre bakıldığında ise 5-14 yaş grubunda çalışan çocukların yüzde 64'ü tarım sektöründe, 15-17 yaş grubunda çalışan çocukların ise yüzde 51'i hizmet sektöründe çalışmaktadır. Çalışan çocukların aşırı sıcak/soğuk ya da aşırı nemli/nemsiz bir ortamda (yüzde 13) çalıştığı, kimyasal madde, toz duman veya zararlı gazlara (yüzde 11),

zor duruş şekli veya harekete, gürültü veya şiddetli sarsıntıya (yüzde 10) maruz kaldığı ve/veya ağır yük taşıdığı (yüzde 10) bilinmektedir.

TÜİK tarafından gerçekleştirilen “Çocuk İşgücü Anketi”¹⁷ sonuçlarına göre, çalışan çocukların yüzde 65'i “ekonomik” nedenlerle (hanehalkının ekonomik faaliyetlerine yardımcı olmak, hanehalkı gelirine katkıda bulunmak veya kendi ihtiyaçlarını karşılamak için) çalışmaktadır. Çalışan her üç çocuktan sadece biri iş öğrenmek, meslek sahibi olmak gibi diğer sebeplerle çalışmaktadır. Bu da göstermektedir ki, çocuk işçiliği, çalışan çocuklar ve ailelerinin çok büyük bir grubu için aslında bir “zorunluluk”tur.

Hem küresel hem de ulusal veriler çocuk işçiliğinin, yoksulluğun ve çocuk yoksulluğunun bir sonucu olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle, çocuk işçiliğini önlemeye odaklı politikaların yoksullukla ilgili verileri de dikkate alması gerekmektedir. UNICEF, dünyada 356 milyon çocuğun aşırı yoksulluğa maruz kaldığını, bir milyar çocuğun ise eğitim, sağlık, konut, temiz içme suyu gibi temel ihtiyaçlarını karşılayacak hizmetlere erişemediğini rapor etmektedir.¹⁸ Aynı zamanda da her üç çocuktan ikisinin yoksulluğun olumsuz etkilerini hafifletmek üzere yararlanılabilecek sosyal koruma sistemi dışında kaldığı tespit edilmiş bulunmaktadır.¹⁹

Evrensel Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (2019), yoksulluğun başlıca sebebinin *kaynak dağılımındaki eşitsizlik* olduğunu ortaya koymaktadır.²⁰ Avru-

¹⁴ Chocolate's Dark Secret http://www.mightyearth.org/wp-content/uploads/2017/09/chocolates_dark_secret_english_web.pdf (E.T. 21.07.2021)

¹⁵ TÜİK, “ekonomik işlerde çalışan çocukları” referans haf-tası süresince herhangi bir gün en az bir saat süresince ücret, kâr veya ailenin kazancı için aile işletmelerinde ücretsiz olarak çalışanlar ile işi olanlardan; çeşitli nedenlerle referans döneminde işlerinin başında bulunmayan ancak işleri ile ilişkileri devam eden kişileri kapsayacak şekilde tanımlamaktadır. ILO tanımıyla karşılaştırıldığında, TÜİK tarafından kullanılan bu tanımın, ILO'nun “çocuk işçiliği” kavramını da içerecek şekilde kullandığı “çalışan çocuklar” avramı ile benzer olduğu söylenebilir.

¹⁶ TÜİK Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları (2019), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Child-Labour-Force-Survey-2019-33807> (E.T. 13.06.2021)

¹⁷ TÜİK Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları (2019), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Child-Labour-Force-Survey-2019-33807> (E.T. 13.06.2021)

¹⁸ Aşırı yoksulluk, günde 1,90 dolardan az bir gelirle yaşamak zorunda kalmayı ifade etmektedir. <https://www.unicef.org/social-policy/child-poverty> (E.T. 05.05.2021)

¹⁹ <https://www.unicef.org/stories/five-things-you-should-know-about-social-protection-children> (E.T. 05.05.2021)

²⁰ <http://humanistburo.org/dosyalar/humdosya/Illuminating%20Inequalities%20-%20Global%20Multidimensio>

pa'da 27 milyon çocuğun risk altında olduğunu dile getiren Save the Children'ın "Avrupa'da Çocuk Yoksulluğu ve Sosyal Dışlanma Raporu" da, eşitsizlik ile yoksulluk arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir.²¹ Euro Child verileri de Doğu Avrupa ülkelerinde çocuk yoksulluğu oranının yüzde 40'ları aştığını, refah seviyesi yüksek olan Kuzey Avrupa ülkelerinde bile her beş çocukta birinin yoksul olduğunu ortaya koymaktadır.²² "Avrupa Birliği'nin yoksunluk tanımına göre 2017 yılında Türkiye'de 0-15 yaş grubundaki her üç çocukta biri, başka bir deyişle yaklaşık 7 milyon çocuk şiddetli maddi yoksunluk²³ çeken hanelerde yaşamaktadır."²⁴

Bu veriler, çocukların gelişimlerine zarar veren işlerde çalışmalarının yasaklanmasının çocuğun gelişim hakkını güvence altına almaya yetmediğini, çocuğu birçok riske karşı korumasız bıraktığını göstermekte; bu nedenle de sadece çocukların çalışmalarını engellemeye odaklı bir stratejinin yetersiz olacağını ve çözümün çocuk yoksulluğunu ortadan kaldıracı politikalara bağlı olduğunu, dolayısıyla bu politikaların yetişkinlerin çalışma koşullarını da içermesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik savunu stratejisinde söylem ve yöntem belirlerken bu gerçekliği dikkate almak gerekir.

nal%20Poverty%20Index%202019.pdf sf.2(E.T. 05.05.2021)

²¹ <https://resourcecentre.savethechildren.net/sites/default/files/documents/child-poverty-and-social-exclusion-in-europe-low-res.pdf> (E.T. 05.05.2021)

²² <https://infogram.com/child-poverty-2019-1hzj4o9wo7x34pw?live> (E.T. 05.05.2021)

²³ Ciddi maddi yoksunluk, şu dokuz maddenin en az dördünün karşılanamaması hali olarak tanımlanmaktadır: (1) Çamaşır makinesi, (2) Renkli televizyon, (3) Telefon, (4) Otomobil, (5) Beklenmedik harcamalar, (6) Evden uzakta bir haftalık tatil, (7) Kira, konut kredisi, borç ödemeleri, (8) İki günde bir et, tavuk, balık içeren yemek, (9) Evin ısınma ihtiyaçları <http://humanistburo.org/tr/istatistikler/tablo-4/> (E.T. 21.07.2021)

²⁴ Gürsel, Seyfettin ve ark. "Her Üç Çocuktan Biri Maddi Yoksunluk İçinde" BETAM Araştırma Notu 16/193 <http://humanistburo.org/dosyalar/humdosya/Her%20Uc%20Cocuktan%20Biri%20Maddi%20Yoksunluk%20Icinde.pdf> (E.T. 21.07.2021)

1.2 Çocuk İşçiliğinin Önlenmesine Dair

Strateji belgesi çocuk işçiliğinin önlenmesi konusunda sorumlulukları ve sorumluları belirlerken uluslararası belgelerden yararlanılarak oluşturulmuştur. Bölüm altındaki ilk başlıkta yararlanılan kaynak belgeler, ikinci başlıkta ise bu belgelerde yer alan temel ilkelere yer verilmiştir.

1.2.1 Yararlanılan Kaynaklar

Çocuk işçiliğinin önlenmesi ile ilgili kavramsal çerçeve oluşturulurken aşağıdaki uluslararası ve ulusal belgelerden yararlanılmıştır:

Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi: Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 16 Aralık 1966 tarih ve 2200 A (XXI) sayılı kararıyla kabul edilmiş ve 3 Ocak 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşme'yi 15 Ağustos 2000 tarihinde imzalamış ve 4 Haziran 2003 tarihli ve 4867 sayılı Kanunla uygun bulunmuştur. Sözleşme Türkiye bakımından 23 Aralık 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin denetim organı, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesidir.²⁵

Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı: Şart, Avrupa Konseyi tarafından 3 Mayıs 1996 tarihinde imzaya açılmış ve 1 Temmuz 1999 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nı 6 Ekim 2004 tarihinde imzalamış ve 27 Eylül 2006 tarih ve 5547 sayılı Kanun ile uygun bulmuştur. Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı, Türkiye bakımından 1 Ağustos 2007 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Şart'ın denetim organı Avrupa Sosyal Haklar Komitesi'dir.²⁶

²⁵ <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/120-ekonomik-sosyal-ve-kulturel-haklara-iliskin-uluslararası-sozlesme/> (Erişim Tarihi 22.08.2021)

²⁶ <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/120-ekonomik-sosyal-ve-kulturel-haklara-iliskin-uluslararası-sozlesme/> (Erişim Tarihi 22.08.2021)

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşmesi: Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 20 Kasım 1989 tarih ve 44/25 sayılı kararıyla kabul edilmiş ve 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşme'yi 14 Eylül 1990 tarihinde imzalamış 9 Aralık 1994 tarih ve 4058 sayılı Kanun ile uygun bulmuştur. Sözleşme, Türkiye bakımından 4 Mayıs 1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin denetim organı, Çocuk Hakları Komitesi'dir.²⁷

138 No'lu İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin Sözleşme: Sözleşme, Dünya Çalışma Örgütü'nün 06 Haziran 1973 tarihli 58. oturumunda kabul edilmiştir. Türkiye Sözleşme'ye taraf olmayı 23 Ocak 1998 ve 4334 sayılı Kanun ile uygun bulmuştur. Sözleşme, Türkiye bakımından 30 Ekim 1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin denetim organı Uluslararası Çalışma Örgütü'dür.²⁸

182 No'lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesi: Sözleşme, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 1 Haziran 1999 tarihli 87. oturumunda kabul edilmiştir. Türkiye Sözleşme'ye taraf olmayı 25 Ocak 2001 ve 4623 sayılı Kanun ile uygun bulmuştur. Sözleşme, Türkiye bakımından 2 Ağustos 2001 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin denetim organı Uluslararası Çalışma Örgütü'dür.²⁹

Ayrıca çocuk işçiliğini önleme çalışmalarında izlenebilecek yöntemler ile ilgili olarak aşağıdaki kaynaklardan yararlanılabilir:

ILO'nun Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Uluslararası Programı (IPEC) (1992): ILO'nun Çocuk İşçiliğinin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Programı (IPEC), çocuk işçiliğinin aşamalı olarak ortadan kaldırılması genel hedefi ile ülkelerin mücadele kapasitelerini artırmak üzere 1992 yılında oluşturulmuştur. Program, 88 ülkede faaliyet göstermektedir. ILO'nun en büyük operasyonel programıdır.³⁰

Uluslararası Çalışma Örgütü Çalışma Yaşamında Temel İlkeler ve Haklar Bildirgesi (1998): Bildirge, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 18 Haziran 1998 tarihli 86. oturumunda kabul edilmiştir. Bildirgenin amacı, ILO Anayasası'nda ve Filadelfiya Beyannamesi'nde yer alan v temel ilke ve hakları geliştirmek için örgüt üyelerinin gösterecekleri çabaları teşvik etmektir.

Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı ve Eylem Planı (2017-2023): Ulusal program, çocukların çalışma yaşamına girmesinde temel nedenleri oluşturan yoksulluğun ortadan kaldırılması, eğitimin kalitesinin ve erişebilirliğinin artırılması, toplumsal bilinç ve duyarlılığın geliştirilmesi gibi geniş kapsamlı tedbirlerle başta çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri olmak üzere çocuk işçiliğinin 10 yıllık bir süre (2005-2015) içinde önlenmesi temel hedef olarak belirlenmiştir.³¹ Eylem Planı ise Mücadele Programı'nın uygulanmasına yönelik 5 yıllık (2017-2023) faaliyet planı oluşturmak üzere hazırlanmıştır.³²

²⁷ <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/120-ekonomik-sosyal-ve-kulturel-haklara-iliskin-uluslararasi-sozlesme/> (Erişim Tarihi 22.08.2021)

²⁸ https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377287/lang--tr/index.htm (Erişim Tarihi 22.08.2021)

²⁹ https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377287/lang--tr/index.htm (Erişim Tarihi 22.08.2021)

³⁰ <https://www.ilo.org/ipecc/programme/lang--en/index.htm> (Erişim Tarihi 22.08.2021)

³¹ https://www.csgb.gov.tr/media/53623/cocuk_isciligi-ulusal-programi.pdf (Erişim Tarihi 24.08.2021)

³² https://www.csgb.gov.tr/cgm/dokumanlar/cocuk_isciligi_ile_mucadele_ulusal_programii_eylem_plani/ (Erişim Tarihi 24.08.2021)

1.2.2 Yol Gösterici İlkeler

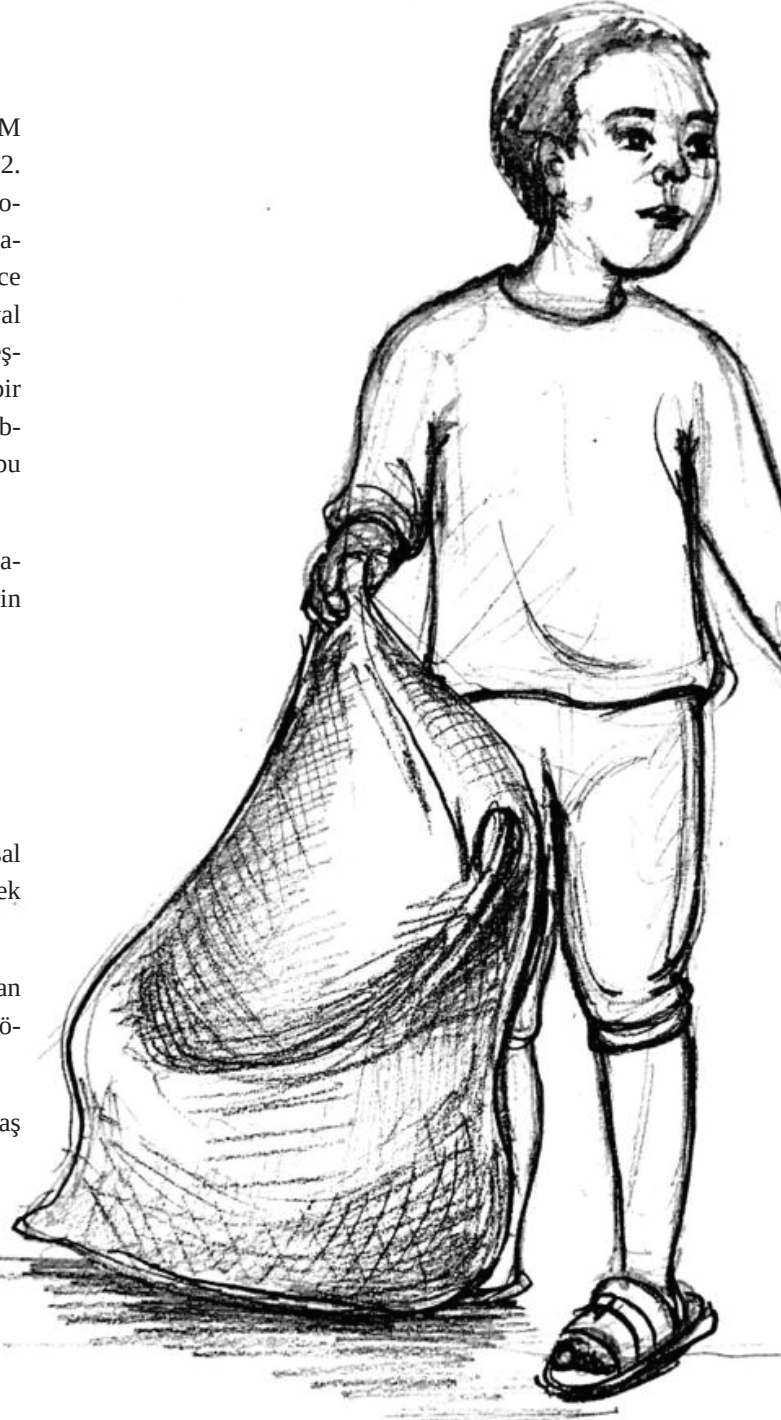
Çocuğun ekonomik sömürüden korunması; BM Çocuk Haklarına dair Sözleşmesi'nin (ÇHS) 32. maddesi gereğince bir çocuk hakkı, BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi'nin (ESKHS) 10. maddesi gereğince de bir insan hakkıdır. Genişletilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nın (ASŞ) 7. maddesi bu iki yaklaşımı birleştirmekte ve çocuk ve gençlerin korunma hakkını bir sosyal hak olarak düzenlemektedir. Aşağıdaki tabloda, savunu stratejisinin dayandığı belgeler ve bu belgelerdeki ilgili maddelere yer verilmiştir.

Bu belgeler dikkate alındığında, çocukları aşağıdaki biçimlerde çalıştırmaktan korumak devletlerin yükümlülükleridir:

- Ekonomik sömürüye maruz kalacak biçimde,
- Her türlü tehlikeli işte,
- Eğitimine zarar verecek işte,
- Sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikteki işlerde.

Devletler, çocukların bu biçimde çalıştırmaktan korunmalarını sağlamak için yasal, kurumsal, yönetsel, toplumsal ve eğitsel her önlemini alırlar:

- İşe kabul için bir ya da birden çok asgari yaş sınırı tespit ederler.
- Çalışmanın saat olarak süresi ve koşullarına ilişkin uygun düzenlemeleri yaparlar.
- Bu düzenlemelerin etkili biçimde uygulanmasını sağlamak için ceza veya başka uygun yaptırımlar öngörürler.

Tablo 1. Savunu stratejisinin sahip olduğu bakış açısını oluştururken yararlanılan kaynaklar

Sözleşme	Madde No	Öngördüğü Temel İlkeler
BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi	Md.10	- Çocuklar ve gençler ekonomik sömürden korunmalıdır. - Çocuk ve gençlerin ahlaki değerlerine, sağlıklarına zararlı olabilecek, hayatlarını tehlikeye sokabilecek, normal gelişmelerini engelleyebilecek işlerde çalıştırılmalarına yönelik faaliyetlerin cezalandırılmasını öngören yasalar olmalıdır. - Asgari çalışma yaşı belirlenmeli ve bu yaştan altında çalıştırma yasaklanmalı ve cezalandırılmalıdır.
Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı	Md.7	Çocukların ve gençlerin korunması hakkı - Çocukların sağlık, ahlak ve eğitimleri için zararlı olmayacağı belirlenen hafif işler için asgari çalışma yaşının 15 olması, - Tehlikeli veya sağlığa zararlı olduğu öngörülen işlerde, asgari çalışma yaşının 18 olması, - Henüz zorunlu eğitim çağında olanların, eğitimlerinden tam anlamıyla yararlanmalarını engelleyecek işlerde çalıştırılmamaları, 18 yaşından küçüklerin çalışma sürelerinin, gelişmeleri ve öncelikle de mesleki eğitim gereksinimleri uyarınca sınırlandırılması, - Çalışan gençlerin ve çırakların adil bir ücret ve diğer uygun ödemelerden yararlanmaları, - Gençlerin, işverenlerin izniyle normal çalışma saatlerinde mesleki eğitimde geçirdikleri sürenin, günlük çalışma süresinden sayılması, 18 yaşın altındaki çalışanlara yılda en az dört haftalık ücretli izin hakkını tanınması, 18 yaşın altındaki kişilerin, ulusal yasalar ve yönetmeliklerle belirlenen işler dışında gece işinde çalıştırılmamaları, - Ulusal yasalar veya yönetmeliklerle belirlenen işlerde çalışan 18 yaşın altındaki kişilere düzenli sağlık kontrolü yapılması, - Çocukların ve gençlerin özellikle doğrudan veya dolaylı olarak işlerinden doğan tehlikeler başta olmak üzere, uğradıkları bedensel ve manevi tehlikelere karşı özel olarak korunmaları, sağlanmalıdır.

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi	Md.32	- Çocuklar, ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimlerine zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâksal ya da toplumsal gelişmeleri için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmaya karşı korunmalıdır. - Bu hakkın korunmasını sağlamak için aşağıdaki yasal, idari, toplumsal ve eğitsel önlemler alınmalıdır: - İşe kabul için bir ya da birden çok asgari yaş sınırı tespit etme - Çalışmanın saat olarak süresi ve koşullarına ilişkin uygun düzenlemeleri yapma - Bu maddenin etkili biçimde uygulanmasını sağlamak için ceza veya başka uygun yaptırımlar öngörme
138 No'lu İstihdama Kabulde Asgari	Md.1	Asgari yaştan giderek yükseltilmesini öngören ulusal politika takip edilmelidir.
Yaşla İlişkin Sözleşme	Md.2	- İstihdama veya çalışmaya kabul için asgari yaş sınırı belirlenmelidir. - Asgari yaş sınırı, zorunlu öğrenim yaşının bittiği yaştan, altında ve her halükarda 15 yaştan altında olmamalıdır.
	Md.3	Doğası veya yapıldığı koşullar bakımından genç kişilerin sağlığını, güvenliğini veya ahlakını tehlikeye düşürebilecek her türlü istihdam veya çalışmaya kabul için asgari yaş 18'in altında olmamalıdır.
	Md.6	Yaşla ilgili mesleki ve teknik eğitim istisnası vardır.
	Md.7	Hafif işler istisnası vardır.
182 No'lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesi	Md.7	Aşağıdaki alanlarda etkin ve zamana bağlı önlemler alınmalıdır: - Çocukların en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğine dahil olmalarının önlenmesi; - Çocukların en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinden uzaklaştırılmaları, sosyal uyumları ve rehabilitasyonları için gerekli ve uygun doğrudan yardım sağlanması; - Çocukların en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinden uzaklaştırılmaları için ücretsiz temel eğitim ve mümkün ve uygun olduğu takdirde mesleki eğitim sağlanması; - Özel olarak riskli durumda bulunan çocukların belirlenmesi ve onlara ulaşılması, - Kız çocuklarının özel durumunun dikkate alınması.
	Md.8	Aşağıdaki alanları içerecek biçimde uluslararası işbirliği artırılmalıdır: - Ekonomik ve sosyal kalkınma programları, - Yoksulluğun ortadan kaldırılması programları, - Evrensel eğitimin desteklenmesi.

Çalışma için asgari yaş zorunlu eğitim yaşının bitimi olmalı ve her halükarda 15 yaştan az olmamalıdır. 15 yaşını doldurmuş çocukların hafif işlerde çalışmaları mümkün olabilir, ancak gelişimlerinin ve haklarının korunması koşulu gözetilmelidir. Bunun için bu dönemde çocukların çalışmaları halinde uygulanacak kurallar onlara özgü olarak belirlenmelidir. Ağır ve tehlikeli işlerde ise 18 yaşını doldurmamış kişilerin çalıştırılmaları yasaklanmalıdır. Bu işlerde çocuk istihdamı çocuk işçiliğinin en kötü biçimini oluşturmaktadır. Çocuk işçiliğinin en kötü biçimini sona erdirmeye yönelik politikalar, ekonomik ve sosyal kalkınma, yoksulluğu önleme politikaları ve nitelikli eğitime erişimin desteklenmesi ile mümkündür. Bunun için de uluslararası işbirliği gerekmektedir. ILO 182 No’lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesi’nin belirlediği bu standartlar, iş dünyasının bu alanda üstleneceği sorumluluğun da temelini oluşturur. Bu, mücadelenin bir sosyal sorumluluk konusu olmadığını, çalışan hakları ile ilgili olduğunu ortaya koymak bu savunu stratejisinin kavramsal çerçevesinin başlangıç noktasını oluşturur.

Çocuk işçiliğinin nedenlerine dair veriler de dikkate alındığında önleme konusundaki çalışmaların sadece çocukların çalışma yaşlarının düzenlenmesi, yasak ve ceza ile sınırlı kalmasının yeterli olmayacağı anlaşılmaktadır. Bu nedenle, çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik politikalar çocukların diğer haklarını da dikkate almalıdır ve bunların başında ÇHS 27. madde ile düzenlenen *yeterli hayat seviyesine sahip olma hakkı* gelmektedir. Bu da, çocuk işçiliğinin önlenmesine dair çalışmaların arka planında yetişkinlerin çalışma yaşamına, sosyal güvenlik ve sosyal yardımdan yararlanma haklarına ilişkin temel standartların da yer almasını gerektirir. Bunların başında da “Çalışanların kendilerine ve ailelerine iyi bir yaşam düzeyi sağlayacak ücret hakkına sahip olduklarını” öngören Avrupa Sosyal Şartı (md. 4) gelmektedir. Aynı şekilde BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi’nin 7. maddesi de çalışanların “*Kendilerine ve ailelerine*

saygın bir yaşam düzeyi sağlayacak bir ücret verilmesi” hakkından söz eder. Bu Sözleşme hükümleri birlikte değerlendirildiğinde, anne babanın çocuğa yeterli hayat seviyesi sağlayabilmesi için çalışma ve çalışmasının karşılığında iyi/saygın bir yaşam düzeyi sağlayacak gelire sahip olma hakkını birinci öncelik olarak kabul etmek gerekir.

Genişletilmiş Avrupa Sosyal Şartı’nın 27. maddesi ile düzenlenen “*ailevi sorumlulukları olan çalışanların fırsat eşitliği ve eşit muamele görme hakkı*” işyerlerinin çocuk işçiliğini önleme stratejisinde dikkate alınması gereken asgari kapsama işaret etmektedir. Ailevi sorumluluklar nedeniyle işini kaybetmeme, bu sebeple işten ayrılabilme ve geri dönebilme olanağına sahip olma, kreş ve gündüz bakım desteği gibi birçok konu bu hak kapsamında çocuk işçiliği ile mücadele strateji içerisinde yer alması gereken ilkeleri oluşturur.

Buna bağlı olarak, her iki sözleşmenin de çalışma hakkını ve çalışan haklarını düzenleyen hükümlerinin, iş dünyasının çocuk işçiliğini önleme sorumluluğunun temelini oluşturan düzenlemeler içerisinde yer alması gerekir.

Şirketlerin de asgari olarak devletin öngördüğü bu düzenlemelere uyma yükümlülüğü bulunmaktadır. Ancak, devletlerin belirlediği asgari standartlar kadar evrensel hukuk kuralları da şirketler açısından yol göstericidir. Nasıl ki çocukların cinsel istismarını önlemek için Lanzarote Sözleşmesi devletlerden sadece ülke sınırları içerisinde değil vatan-daşların sınır ötesinde gerçekleştirdiği eylemleri de yargılama yetkisinin bulunmasını öngörüyorsa, ekonomik sömürü ile başa çıkabilmesi için de aynı şekilde devletlerin kendi yetki alanlarında faaliyet gösteren şirketlerden sınır ötesinde gerçekleştirdiği faaliyetlere yönelik çocukların emek sömürüsü ve zarar verici nitelikte çalıştırılmaktan korunması için oluşturulmuş evrensel kurallara uygun faaliyet göstermesini talep etmesi ve bu açıdan faaliyetlerini desteklemesi gerekir.

1.3 İş Dünyasının Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi Sorumluluğuna Dair

Strateji belgesi iş dünyasının çocuk işçiliğinin önlenmesi konusundaki sorumluluklarını belirlerken, iş dünyası ve insan hakları alanındaki temel belgelerden yararlanılarak oluşturulmuştur. Bölüm altındaki ilk başlıkta yararlanılan kaynak belgeler, ikinci başlıkta ise bu belgelerde yer alan temel ilkelere yer verilmiştir.

1.3.1 Yararlanılan kaynaklar

İş dünyasının çocuk işçiliğinin önlenmesi sorumluluğu ile kavramsal çerçeve oluşturulurken aşağıdaki belgelerden yararlanılmıştır:

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Üçlü Bildirgesi³³: Bildirge, çok uluslu şirketlere, işverenlere ve devletlere, istihdam, eğitim, çalışma yaşamı gibi konularda rehberlik etmek üzere hazırlanmıştır. Bildirge ilk olarak 1977 yılında kabul edilmiş ve 2000, 2006 ve 2017 yıllarında güncellenmiştir.

BM Küresel İlkeler Sözleşmesi (Global Compact)³⁴: 160'tan fazla ülkede 9.500'ün üzerinde şirket ve 3.000'in üzerinde şirket dışı üyesi ile dünyanın en büyük kurumsal sürdürülebilirlik inisiyatifidir. 2000 yılında çalışmalarına başlamıştır. Amacı, insanlar, topluluklar ve pazarlara fayda sağlayan sürdürülebilir ve kapsayıcı bir küresel ekonomi yaratmak için kurumların iş birliği ile harekete geçmelerini teşvik etmektir.³⁵

OECD Çokuluslu Şirketler Rehberi³⁶: OECD Çok Uluslu İşletmeler Yönergeleri, OECD ülkelerinde

faaliyet gösteren çok uluslu işletmelere yönelik tavsiyelerden oluşmaktadır. İlk kez 2000 yılında kabul edilen ilkeler ile ilgili 2010 yılında güncelleme çalışmaları başlatılmıştır. Güncellenen metin, 25 Mayıs 2011 tarihinde OECD'nin 50. Yıldönümü Bakanlar Toplantısında 42 bağlı hükümet tarafından kabul edilmiştir.

BM İş Dünyası ve İnsan Haklarına Dair Rehber İlkeler³⁷: BM İnsan Hakları Konseyi tarafından 16 Haziran 2011 tarih ve 17/4 sayılı kararı ile onaylanmıştır. İlkeler, iş ve insan hakları ile ilgili standartların ve uygulamaların geliştirilmesi, bu şekilde toplumsal olarak sürdürülebilir küreselleşmeye katkı sağlanması hedefi ile hazırlanmıştır.

1.3.2 Yol gösterici ilkeler

İş dünyasının çocuk işçiliğinin önlenmesine dair sorumluluğu belirlenirken, esas olarak yukarıda listelenen kaynak belgelerden yararlanılmış, iş dünyasının insan hakları alanında üstlenmesi beklenen sorumluluklara ilişkin kavramsal çerçeve odağa alınmıştır.

Çocuk işçiliğinin önlenmesine dair kavramsal çerçevede yer alan yol gösterici ilkeler, devletlerin sorumluluklarına işaret etmektedir. Bu sorumlulukların iş dünyası ile ilişkilendirilmesi için ayrı kaynaklara ihtiyaç bulunmaktadır. Bu bölümdeki belgelerde yer alan ilkeler, çocuk işçiliğinin önlenmesine dair yol gösterici ilkelerin iş dünyası ile ilişkilendirilmesinin temelini oluşturmaktadır.

Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi'nde yer alan birinci ve ikinci ilke ana çerçeveyi belirler: İş dünyası, insan haklarını desteklemeli, haklara saygı duymalı ve insan hakları ihlallerinin suç ortağı olmamalıdır. BM İş Dünyası ve İnsan Haklarına Dair Rehber İlkeler'e göre, *insan haklarının ihlal*

³³ https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/---multi/documents/publication/wcms_094386.pdf

³⁴ <https://www.globalcompactturkiye.org/10-ilke/>

³⁵ <https://www.globalcompactturkiye.org/un-global-compact/> (Erişim Tarihi 24.08.2021)

³⁶ <https://www.oecd.org/daf/inv/mne/48004323.pdf> (E.T. 13.06.2021)

³⁷ https://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf <https://etkiniz.eu/wp-content/uploads/2021/01/BM-is-dunyasi-ve-insan-haklari.pdf>

edilmemesi için gereken önlemleri almak ve insanların haklarını ihlal etmekten kaçınmak kurumsal bir sorumluluktur.

Aşağıdaki tabloda savunu stratejisi oluşturulurken yararlanılan belgelerin ilgili maddelerine yer verilmiştir:

Tablo 2. İş dünyasının çocuk işçiliğini önleme konusunda üstlenmesi beklenen sorumluluğu tarif ederken yararlanılan kaynaklar

Belge	İlgili Maddeler
Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Üçlü Bildirgesi	- Herkes için etkin yaşam boyu öğrenme ve kaliteli eğitim olanaklarının sağlanması - Kapsamlı ve sürdürülebilir sosyal korumaya erişim - İnsanların çalışma hayatları boyunca karşı karşıya kalacakları geçişlerde desteklenmesi için gerekli önlemlerin alınması - Hem fırsatlar hem de muamele açısından toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması
BM Küresel İlkeler Sözleşmesi	İnsan hakları (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nden) İlke 1: İş dünyası, ilan edilmiş insan haklarını desteklemeli ve haklara saygı duymalı. İlke 2: İş dünyası, insan hakları ihlallerinin suç ortağı olmamalı. Çalışma standartları (ILO Çalışmaya İlişkin Temel İlkeler ve Haklar Bildirgesi'nden), İlke 3: İş dünyası, çalışanların sendikalaşma ve toplu müzakere özgürlüğünü desteklemeli. İlke 4: Zorla ve zorunlu işçi çalıştırma uygulamasına son verilmeli. İlke 5: Her türlü çocuk işçi çalıştırılmasına son verilmeli. İlke 6: İşe alım ve işe yerleştirmede ayrımcılığa son verilmeli.
OECD Çokuluslu Şirketler Rehberi	- Genel politikalar - Kamuyu aydınlatma - İnsan hakları - İstihdam ve toplum paydaşları arasındaki ilişkiler
BM İş Dünyası ve İnsan Haklarına Dair Rehber İlkeler	- İşletmeler de dahil olmak üzere üçüncü taraflarca yapılan insan hakları ihlalleri karşısında uygun politikalar benimseyerek, düzenlemeler yaparak veya ihtilafları çözüme kavuşturarak vatandaşlarını korumak devletin görevidir. - İnsan haklarının ihlal edilmemesi için gereken önlemleri almak ve insanların haklarını ihlal etmekten kaçınmak kurumsal bir sorumluluktur. - İnsan hakları ihlallerinden dolayı mağdur olan bireylerin mahkemeler veya kurum içi süreçler aracılığıyla etkin telafi yöntemlerine erişimi sağlanmalıdır.

1.4 Savunu Stratejisine Dair

Savunu stratejisinin sahip olması gereken özelliklerin belirlenmesinde insan hakları savunuculuğuna ilişkin rehberlerden yararlanılmıştır. Bölüm altındaki ilk başlıkta yararlanılan kaynak belgeler, ikinci başlıkta ise bu belgelerde yer alan temel ilkelere yer verilmiştir.

1.4.1 Yararlanılan kaynaklar

Bu savunü stratejisinin temel ilke, standart ve göstergelerinin belirlenmesinde, insan hakları savunuculuğuna özgülenmiş olmaları nedeniyle aşağıdaki belgelerden yararlanılmıştır:

Bağımsız Savunuculuğun Prensipleri ve Standartları (2019)³⁸: Bağımsız savunuculuğun tutarlı bir şekilde sunulmasını ve mümkün olan en yüksek standartta olmasını sağlamak üzere Scottish Independent Advocacy Alliance³⁹ tarafından geliştirilmiştir.

Değişen Dünya İçin İnsan Hakları Araçları (2015)⁴⁰: Değişen Bir Dünya için İnsan Hakları Araçları, politikaları değiştirmek ve insan hakları koşullarını iyileştirmek için çalışmalarında insan hakları izleme, belgeleme ve savunuculuğu kullanmak isteyen bireyler ve topluluk grupları için pratik, adım adım rehberlik sağlamayı amaçlamaktadır. The Advocates for Human Rights tarafından hazırlanmıştır.

1.4.2 Yol gösterici ilkeler

İnsan hakları alanında savunü çalışmalarına yol göstermek üzere hazırlanmış kaynaklar, iş dünyasının çocuk işçiliğini önleme sorumluluğuna dair uy-

gulanacak savunü çalışmaları için de yol gösterici niteliktedir.

İlkeler, bağımsız savunuculuk konusundaki temel inançlara karşılık gelmektedir ve bunlar, savunucuların ve savunuculuk yapan kurumların, örgütlerinin yaptığı her şeye rehberlik eden ana çıkış noktalarıdır:

“Bölünmezlik” ilkesi, insan haklarının bir bütün olduğuna işaret eder.

“Bağlılık ve bağımlılık” ilkesi, her bir hakkın korunmasının bir diğerinin korunmasına bağlı olduğuna dikkat çeker.

“Eşitlik ve ayrımcılık yapmama” ilkesi, ayrımcı tutumlara neden olan önyargıları pekiştirici bir dil kullanımından kaçınılmasını ve savunü çalışmalarında karşılaşılabilecek önyargılar ile mücadele edilmesini gerektirir.

“Katılımcılık ve kapsayıcılık” ilkesi gereği savunü çalışmaları, yararlanıcı grubun katılımı ile ve doğrudan onların seslerinin duyulmasını sağlayacak biçimde gerçekleştirilmelidir.

“Hesap verebilirlik ve hukukun üstünlüğü” ilkesi gereği, savunü çalışmasının yöntem ve kaynakları, hedef grup, ortaklar, çalışanlar ve toplumla paylaşılmalı ve etkililiğinin izlenmesini sağlayacak bir mekanizma oluşturulmalıdır. Aynı zamanda savunü çalışmaları, bu alana özgü yasal düzenlemeler dikkate alınarak gerçekleştirilmelidir.

Standartlar, ilkeleri karşılamak için yapılması gerekenlere dair ana hatları gösteren detaylardır. Standartların yerine getirilip getirilmediğini izlemek için de göstergelere ihtiyaç bulunmaktadır.

Göstergeler, savunucuların ve savunuculuk yapmak isteyen kuruluşların her bir Standartı nasıl karşıladıklarının kanıtıdır. Savunü çalışmalarının hesap verilebilir olmasının da gereğidir. Bu neden-

³⁸ <https://www.siaa.org.uk/wp-content/uploads/2021/02/SIA-A-Principles-Final-2nd-print-run-with-ISBN.pdf> (Erişim Tarihi: 24.08.2021)

³⁹ <https://www.siaa.org.uk/about-us/> (Erişim Tarihi: 24.08.2021)

⁴⁰ <https://www.theadvocatesforhumanrights.org/Publications/Index?id=153> (Erişim Tarihi: 24.08.2021)

le savunu çalışmalarının ilkeleri ile birlikte standartları ve göstergelerinin de dikkate alınması gerekir. Bu bölümde, iş dünyasının çocuk işçiliğini önleme sorumluluğuna dair yapılacak savunu çalışmalarında yol gösterici olabilecek, insan haklarını ilgilendiren konularda savunu çalışması yapılırken dikkat edilmesi gereken 9 Standarta ve onların göstergelerine yer verilmiştir.

Standart 1	Bağımsız savunuculuk, insan haklarının korunmasını sağlamaya çalışır.
Göstergeler	1.1. Savunucular çalıştıkları alanda ulusal ve ulusüstü mevzuat hakkında bilgi sahibi olurlar. 1.2. Savunucular ilgili mevzuat ve politikalara ilişkin bilginin yaygınlaşması için çalışırlar.
Standart 2	Bağımsız savunuculuk, nihai yararlanıcıların hakları, ihtiyaçları, ilgi alanları, görüşleri ve istekleri doğrultusunda oluşturulur.
Göstergeler	2.1. Savunucular, kendi fikirlerini veya başkasının çıkarlarını değil, hedef grubun isteklerini ve görüşlerini temsil eder. 2.2. Savunucular bu rolleri konusunda nettir.
Standart 3	Bağımsız savunuculuk, insanların kendi hayatları üzerinde kontrol sahibi olmalarına ve onların hayatlarını etkileyen kararlara tam olarak katılmalarına yardımcı olur.
Göstergeler	3.1. Savunucular, hedef grubun ve savunu ortaklarının⁴¹ mevcut seçenekler hakkında mümkün olduğunca fazla bilgi edinmesine yardımcı olmaya çalışırlar. 3.2. Savunucular, savunu ortaklarının bilinçli kararlar ve seçimler yapmalarına yardımcı olmaya çalışırlar.
Standart 4	Bağımsız savunuculuk, haklarını korumayı hedeflediği veya etkilediği insanlara karşı sorumludur ve hesap verebilir olmalıdır.
Göstergeler	4.1. Savunucular, temsil ettikleri gruba, hedef gruba ve bağlı oldukları organizasyona sorumludur. 4.2. Savunucular temsil ettikleri ve hedef grubun geçmiş, şimdiki ve gelecekteki isteklerini dikkate alırlar. 4.3. Savunucular, yürüttükleri faaliyetleri, kullandıkları kaynakları ve elde ettikleri sonuçları anlaşılabilir bir biçimde açık ve erişilebilir olarak toplumla paylaşırlar.

⁴¹ Savunu ortağı, aynı hedef grup için savunu gerçekleştirmeyi amaçlayan aktör, kurum ve kuruluşları temsil eder.

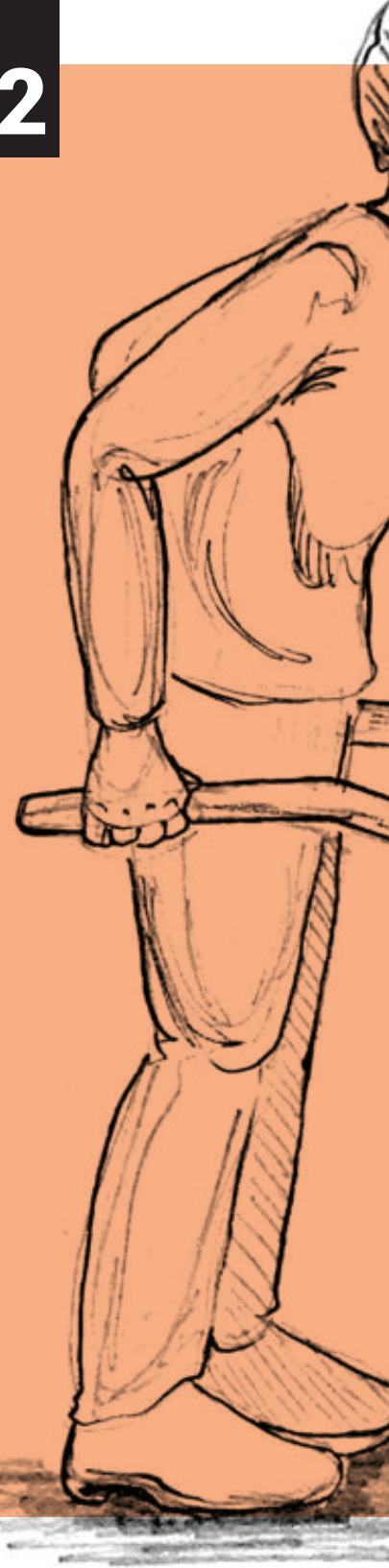
Standart 5	Bağımsız savunuculuk yasalara karşı sorumludur.
Göstergeler	5.1. Savunucular kanunların farkındadır ve bu doğrultuda hareket ederler. 5.2. Savunucular temsil ettikleri ve hedef grubun kanunların farkında olmasını sağlarlar ve yasaların çiğnenmesine yardım etmezler. Bu ilke sivil itaatsizliği dışarıda bırakacak biçimde yorumlanamaz.
Standart 6	Bağımsız savunuculuk etkin bir şekilde yönetilmelidir.
Göstergeler	6.1. Savunucular savunu stratejisi ilke ve standartları dahilinde çalışırlar. 6.2. Savunucular etkin kaynak kullanımı konusunda bilgi sahibidirler ve kaynakları etkin biçimde kullanırlar.
Standart 7	Bağımsız savunuculuk kaynak sağlayıcılar tarafından kontrol edilemez.
Göstergeler	7.1. Savunucuların eylemleri kaynak sağlayıcıların görüşlerinden etkilenmez. 7.2. Savunucuların üyesi oldukları kurumlar, bağımsız yönetim yapısına sahiptir. Kaynak sağlayıcılar, savunu yapan kurumun yönetimiyle doğrudan ilişkili değildir. 7.3. Savunucuların, kaynak sağlayıcıların çalışmalara müdahale ettiği durumlarda izleyecekleri yolu gösteren açık bir stratejileri vardır
Standart 8	Bağımsız savunuculuk çıkar çatışmalarının neler olabileceğinin farkındadır ve bunları en aza indirir.
Göstergeler	8.1. Savunucular rollerini tehlikeye atabilecek her şeyin farkındadırlar. 8.2. Savunucular savunucu rolünde kurdukları ilişkilerin sınırlılıklarının farkındadırlar. 8.3. Savunucuların olabilecek çıkar çatışmalarına karşı uygulayabilecekleri bir politika ve prosedürleri vardır.
Standart 9	Bağımsız savunuculuk yetenek veya yaşam koşullarına bakılmaksızın mümkün olan en geniş kitleye ulaşır.
Göstergeler	9.2. Savunucular savunu yapılan hedef gruba karşı ayrımcı/kayırcı davranışlardan kaçınırlar. 9.2. Savunucular savunu yapılan hedef gruba karşı ayrımcı/kayırcı davranışlardan kaçınırlar. 9.3. Savunucular savunudan yararlanabilecek insanlara ulaşmaya çalışırlar.

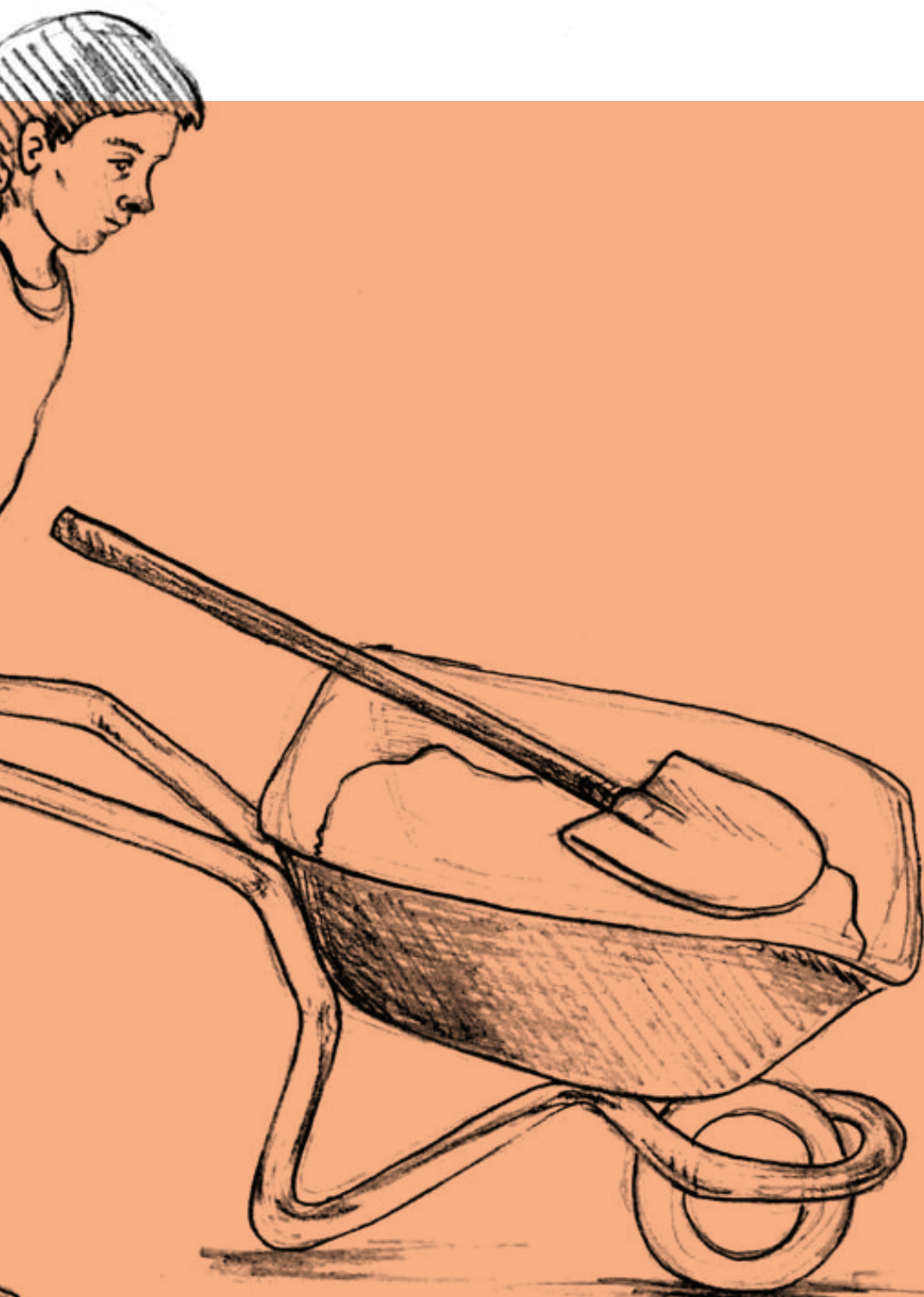
Savunu çalışmalarının strateji ve göstergelere uygun yürütüldüğünden emin olmak isteyen savunucular için Tablo 4'te bir kontrol listesi sunulmuştur. Öncelikle bu tablodaki soruların tamamının “evet” şeklinde yanıtlanmış olduğundan emin olmak gerekmektedir.

Tablo 4. Savunuculuk standartlarına uygunluğa dair kontrol listesi

Savunucular;	Evet	Hayır
Fırsat eşitliği ve ayrımcılık karşıtı uygulama ile ilgili politikalar hakkında bilgi sahibi mi?		
Savunu yapılan hedef gruba karşı ayrımcı/kayırıcı davranışların farkında mı ve bunlardan kaçınma becerisine sahip mi?		
Savunudan yararlanabilecek insanlara ulaşmaya çalışıyor mu?		
Rollerini tehlikeye atabilecek risklerin farkında mı?		
Savunuculuk rolünün sınırlılıklarının farkındalar mı?		
Muhtemel çıkar çatışmalarına karşı uygulayabilecekleri bir politika ve prosedürleri biliyorlar mı?		
Savunu stratejisi ilke ve standartlarını biliyorlar mı?		
Etkin kaynak kullanımını biliyorlar mı ve kaynakları etkin biçimde kullanmaya özen gösteriyorlar mı?		
Savunu çalışması ile ilgili mevzuatı biliyorlar mı?		
Savunu çalışmalarında uyulması gereken mevzuata riayet ediyorlar mı?		
Temsil ettikleri gruba, hedef gruba ve bağlı oldukları organizasyona karşı sorumluluk hissediyorlar mı?		
Temsil ettikleri ve hedef grubun geçmiş, şimdiki ve gelecekteki isteklerini biliyorlar mı ve çalışmalarında bu istekleri dikkate alıyorlar mı?		
Kendi fikirlerini veya başkalarının çıkarlarını ile hedef grubun isteklerini ve görüşlerini birbirinden ayırt edebiliyorlar mı?		
Savunularını sadece hedef grubun istek ve görüşlerine odaklı yürütebiliyorlar mı?		
Çalıştıkları alanda ulusal ve ulusalüstü mevzuat hakkında bilgi sahibi mi?		
İlgili mevzuat ve politikalara ilişkin bilginin yaygınlaşması için çalışıyorlar mı?		
Yürüttükleri faaliyetleri, kullandıkları kaynakları ve elde ettikleri sonuçları anlaşılabilir bir biçimde açık ve erişilebilir olarak toplumla paylaşıyorlar mı?		
Eylemlerinin kaynak sağlayıcıların görüşlerinden etkilenmemesini sağlayacak önlemleri alıyorlar mı?		
Üyesi oldukları kurumların, bağımsız yönetim yapısına (Kaynak sağlayıcılar ile savunu yapan kurumun yönetimi arasında doğrudan ilişkinin bulunması) sahip olduğundan eminler mi?		
Kaynak sağlayıcıların çalışmalara müdahale ettiği durumlarda izleyecekleri yolu gösteren açık bir stratejileri var mı?		

**İŞ DÜNYASININ ÇOCUK
İŞÇİLİĞİNİ ÖNLEME
SORUMLULUĞU
HAKKINDA SAVUNU
ÇALIŞMALARI İÇİN
BİR ÖNERİ**

Bu bölümde, iş dünyasının çocuk işçiliğini önleme sorumluluğuna dair yürütülecek savunma çalışmaları için bir öneri oluşturulmaktadır. Bu öneri, çalışmaların hedef grubu, amaç ve hedefi, kullanılabilecek mesajlar ve birinci bölümde yer alan kavramsal çerçeve dikkate alınarak hazırlanmıştır.

2.1 Hedef Grup

Savunma çalışmasının amacını gerçekleştirmesi için, iş dünyasının çocuk işçiliğini önleme sorumluluğuna dair çok geniş bir hedef gruba hitap etmesi gerekmektedir. Aynı zamanda, kısa vadeden uzun vadeye doğru hedef grubun bazı aktörlerini savunma çalışmalarının ortağı haline getirecek, esas olarak da hakları savunulan kişilerin seslerinin doğrudan duyulmasını sağlayacak bir strateji izlemesi gerekmektedir. Bu nedenle Tablo 5'te zaman içerisinde değişen bir hedef grup listesi hazırlanmıştır. Kısa ve orta vadedeki hedef grupların, bir sonraki aşama için işbirliği yapılacak aktörler olması öngörülmüştür.

2.2 Savunma Çalışmasının Amacı ve Hedefi

Hazırlanan savunma stratejisinin amacı, çocuk emeği sömürüsünün engellenmesi için iş dünyasının sorumluluk üstlenmesini ve etkili politikalar oluşturmalarını sağlamaktır.

Savunma çalışmasının hedefi, *Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin İş Dünyasında Adil Çalışma Koşullarının İzlenmesi Rehberi*'nin şirketlerin öz-değerlendirmelerinde, sivil toplum kuruluşlarının ise izleme çalışmalarında kullanılmasını sağlamaktır. Bu hedefi gerçekleştirmek üzere üç alt hedef bulunmaktadır:

- 1) Toplumun bütün kesimlerinde iş dünyasının çocuk emeği sömürüsünün engellenmesi alanındaki sorumlulukları konusunda farkındalığı arttırmak (kısa vade)
- 2) İş dünyasının çocuk işçiliğinin önlenmesi politikasına sahip olmasına yönelik olarak bir talep oluşturmak (orta vade)
- 3) Adil çalışma koşulları talebinin değişen koşullar ile uyumlu olarak güncellenmesini sağlamak (Uzun vade)

Tablo 5. Hedef gruplar

	Kısa Vade	Orta Vade	Uzun Vade
Hedef Grup	Hedef Grup- I - İnsani yardım hizmeti sunan ve çocuk işçiliğini önleme başta olmak üzere çocuklar için faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları - Sendikalar ve diğer çalışan örgütlenmeleri - Akademik kuruluşlar - Medya	Hedef Grup-II - Karar alıcılar (Bakanlıklar, yerel yöneticiler, milletvekilleri) - Tüketiciler ve tüketici örgütleri - Meslek örgütleri - Çalışan çocuklar ve çalışmaları karşılığında yoksulluk sınırının altında gelir elde edebilen çalışanlar	Hedef Grup-III Özel girişimler ve şirket yöneticileri

2.2.1 Kısa vadeli (1-2 yıl) hedef ve faaliyetler

Farkındalığı arttırmak: Kısa dönemli hedeflerden ilki, hedef gruplarda iş dünyasının çocuk işçiliğinin önlenmesi rolüne dair farkındalığı arttırmaktır. Zira, nihai hedef olan iş dünyasının, çocuk işçiliğini önlemek üzere sorumluluk almasını sağlamak için iş dünyasına bu mesajı iletecek aktörleri arttırmak gerekmektedir.

Savunu çalışmasına katılacak herkesin, iş dünyasının çocuk işçiliğini önleme sorumluluğu konusunda sorumluları ve sorumlulukları benzer biçimde tarif etmesi, savunun amacına ulaşması bakımından önemlidir.

Dolayısıyla bu hedef için iki temel stratejinin izlenmesi gerekir: çok aktörün birlikte hareket etmesini sağlayacak işbirlikleri geliştirmek ve bu aktörler arasında bir söylem birlikteliği oluşturmak.

İş dünyasının çocuk işçiliğini önleme sorumluluğu hakkında farkındalık yaratmak üzere yürütülecek çalışmalarda *Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin İş Dünyasında Adil Çalışma Koşullarının İzlenmesine Yönelik Rehber* söylem birliği oluşturmayı sağlayacak bir araç olacaktır.

Öncelikle Tablo-5'te yer alan birinci hedef gruba yönelik bilgi üretme ve paylaşmaya yönelik aşağıdaki faaliyetler yürütülmelidir:

- “Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin İş Dünyasında Adil Çalışma Koşullarının İzlenmesine Yönelik Rehber” tanıtım toplantıları
- İş dünyası ve insan hakları bağlamında çocuk işçiliğinin önlenmesi sorumluluğuna dair yayınlar
- İş dünyasının çocuk işçiliğinin önlenmesi ve adil çalışma koşullarının sağlanmasına ilişkin uygulamalarına dair raporlar

- “İş dünyasına yönelik ‘Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin İş Dünyasında Adil Çalışma Koşullarının İzlenmesine Yönelik Rehber’i tanıtmak üzere lobicilik çalışmaları
- “Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin İş Dünyasında Adil Çalışma Koşullarının İzlenmesine Yönelik Rehber”de yer alan temel sorumluluk alanlarını tanıtıcı kampanyalar

İşbirliği yapmak üzere aşağıdaki faaliyetlerden yararlanılabilir:

- Çoklu kurumlu çalışmalar için işbirliği olanaklarının tartışıldığı çalışmalar
- İşbirliği protokollerinin hazırlanması
- Çok ortaklı projelerin uygulanması

Göstergeler: Farkındalığı arttırma hedefine yönelik faaliyetlerin amacına ulaşmasına ilişkin temel gösterge toplumun farklı kesimleri arasında söylem ve faaliyet birliklerinin oluşması olacaktır. Bu da birden fazla aktörü bir araya getiren ortaklıklar, kurullar, konseyler, platformlar gibi oluşumların gerçekleşmesi ile ölçülebilir. Tablo 5’te yer alan hedef grup-I listesindeki aktörler arasında ortaklıkların kurulması, kurul/konsey/platformlar da bu hedefin somut göstergelerini oluşturmaktadır. Bazı çok uluslu ve büyük ölçekli şirketlerde çocuk işçiliğini önleme politikası oluşturması da farkındalık çalışmalarının etkisine dair bir gösterge olarak kabul edilebilecektir.

2.2.2 Orta vadeli (3-5 yıl) hedef ve faaliyetler

Tüm hedef gruplarda taleplerin görünür hale gelmesi: Orta dönemli hedef, toplumda ve özellikle tüketicilerde, iş dünyasının çocuk işçiliğini önleme konusunda sorumluluk üstlenmesine dair taleplerin görünür hale gelmesidir. Kısa dönemli hedeflerde yer alan farkındalık çalışmalarının orta vadede somut taleplerin oluşmasına katkı vermesi beklen-

mektedir. Örneğin, asgari ücret, ebeveyn destek hizmetleri gibi Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi İçin İş Dünyasında Adil Çalışma Koşullarının İzlenmesine Yönelik Rehber’de yer alan stratejilerin bu aşamada kamuoyunun değişik aktörlerinin talebi haline gelmesi beklenmektedir. Değişim beklenen iş dünyasının içinde de bu talebin oluşması hedeflenmektedir. Aynı zamanda esas olarak hakkın öz-nelerinde yani çalışan çocuklar ve yoksulluk sınırının altında gelir elde eden çalışanların taleplerinin duyulur hale gelmesi hedeflenmektedir.

Talepleri görünür hale getirmek üzere aşağıdaki faaliyetlerden yararlanılabilir:

- Çocuk işçiler ve yoksulluk sınırının altında gelir elde eden çalışanlar ile odak grup, forum, röportaj, niteliksel araştırma ve benzeri çalışmaların yapılması.
- Tüketici örgütleri, insani yardım kuruluşları gibi hedef grupta yer alan organizasyonların üyeleri ile çocuk işçiliğinin önlenmesine dair eğitim çalışmalarının gerçekleştirilmesi.
- Akademi, medya, tüketici örgütleri, insani yardım kuruluşları ve benzeri kurumların çalışanları ile çalıştay, eğitim ve benzeri çalışmaların yapılması.
- İşveren örgütleri ve işveren temsilcilerinin bu alanda görüş açıklamalarını sağlayacak toplantıların düzenlenmesi. Bu görüşleri görünür kıla-cak basın açıklamaları, kampanyaların hazırlanması.

Göstergeler: Orta dönemli hedefin gerçekleşmesine ilişkin en önemli gösterge, iş dünyası içerisinde çocuk işçiliğini önleme politikasına sahip kuruluşların artması olacaktır. Tablo 5’te yer alan hedef grup-I listesindeki aktörlerin orta vadeli faaliyetlerde hedef grup olmaktan çıkarak, talep sahipleri haline gelmeleri, özellikle çocuk işçiliğinin fazla olduğu iş kol-

larında şirketlerin faaliyetlerini izleme ve raporlama yapılması, iş dünyasının süregelen çalışmalarında (toplantılar, yayınlar vb.) bu konuda gündemlerin bulunması, orta vadeli hedefe yönelik faaliyetlerin başarı göstergesi olacaktır. Orta vadede, çok uluslu ve büyük ölçekli şirketlerin yanında orta ölçekli yerel şirketlerin bazılarında çocuk işçiliğini önleme politikasının varlığı ve talepler ile ilgili yasa tekliflerinin bulunması da savunu çalışmasının etkisi bakımından gösterge kabul edilebilecektir.

2.2.3 Uzun vadeli (6 - 10 yıl) hedefler ve faaliyetler

Adil çalışma koşulları talebinin değişen koşullar ile uyumlu olarak güncellenmesini sağlamak: Uzun dönemli hedef, iş dünyasında çocuk işçiliğini önleme politikalarının yerleşmiş ve işleyişin bir parçası haline gelmiş olması ve bu politikaların temel unsuru olan adil çalışma koşulları talebinin değişen koşullar ile uyumlu olarak güncellenerek sürdürülmesini sağlamaktır. Zira ancak bu suretle bir daha asla çocuk emeği sömürüsüne ihtiyaç duyulmaması garanti edilebilecektir. Özellikle çok uluslu veya yerel orta ve büyük ölçekli işletmelerin çalışmalarının çocuk işçiliğini önleme politikasının uygun biçimde yürütülmesinin yerleşik bir uygulama haline gelmiş olması beklenmektedir.

Bu hedefe ulaşılmasını sağlamak üzere aşağıdaki faaliyetlerden yararlanılabilir:

- Sektör ve alan bazlı politika standartları oluşturma ve yayınlama
- Periyodik ve istikrarlı izleme ve raporlama çalışmaları
- Akademi kurumlarının konuyla ilgili araştırma ve benzeri çalışmalar yapması.
- Uluslararası deneyim paylaşımı sağlamaya yönelik çalışmalar (toplantılar, yayınlar vb.) yapılması.

- Tüketici ile sertifikalandırma ve izleme faaliyetlerini yürüten kuruluşlar arasında iletişim sağlayıcı araştırma, forum vb. çalışmalar yapılması.

Göstergeler: Uzun vadeli hedefe yönelik faaliyetlerin etkililiğine dair en önemli gösterge, çocuk işçiliğini önleme politikası olmayan ve çalışmalarını bu politika doğrultusunda yürütmeyen çok uluslu, orta ve büyük ölçekli işletmenin kalmamış olması olacaktır. Medyada iş dünyasının izlenmesine yönelik uzmanlaşmanın olması, akademik kurumlarda bu alana yönelik araştırma ve eğitim programlarının oluşması, sertifika kuruluşlarının olması, izleme çalışmalarına dayalı savunu yapan sivil toplum kuruluşlarının oluşması da önemli göstergeler olacaktır. Tablo 5'te yer alan hedef grup-II listesindeki aktörlerin uzun vadeli faaliyetlerde hedef grup olmaktan çıkarak, savunu çalışmalarının yürütücüleri haline gelmeleri de bir diğer gösterge olarak kabul edilebilir. Adil çalışma koşullarını güvence altına alan yasal düzenlemelerin yapılması ve bu kurallara uygunluğu izlemekten sorumlu kurumlarda özel birimlerin olması da önemli göstergeler olarak kabul edilebilecektir.

2.3 Mesajlar İçin Örnekler

Savunu çalışmalarında kullanılacak dilin ve oluşturulacak söylemin belirlenmesinde insan hakları savunu ilkeleri yol gösterici olmalıdır. (Bkz.1.2.2)

Çocuk işçiliğinin önlenmesine dair kavramsal çerçevede dile getirilen çocuğun ekonomik sömürüden korunma hakkı (ÇHS 32) ile ÇHS ile koruma altına alınan eğitim hakkı (ÇHS 17, 29, 30), yeterli yaşam seviyesine sahip olma (ÇHS 27) gibi bütün haklar *bölünmezlik ilkesi* gereği bir bütün olarak ele alınmalı ve savunu stratejisi de buna göre oluşturulmalıdır.

Bağılılık ve bağımlılık ilkesi, çocuk işçiliği sorunu na neden olan bütün faktörleri ilgilendiren bütün

insan haklarının bir arada savunulmasını gerektirir. Çocuk işçiliğinin önlenmesi çalışmalarının kavramsal temelini CHS 32. maddesi ile sınırlandırılmamasını, hatta Çocuk Haklarına dair Sözleşme ile sınırlandırılmamasını; BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ve Avrupa Sosyal Şartı'nın kapsamını öngören yaklaşım dayanağını bağlılık ve bağımlılık ilkesinden alır.

Eşitlik ve ayrımcılık yapmama ilkesi gereği, hem savunu çalışmaları bütün çocukları ve anne babalarını kapsamalı, hem de ayrımcı bir dilin kullanılmasından kaçınılmalıdır.

Katılımcılık ve kapsayıcılık ilkesi gereği savunu çalışmaları, yararlanıcı grubun katılımı ile ve doğrudan onların seslerinin duyulmasını sağlayacak biçimde gerçekleştirilmelidir.

Bu ilkelere uygun biçimde yürütülen bir savunu çalışması; hakları savunulan çalışan çocuklar, kendileri ve çocukları için iyi/saygın yaşam seviyesi sağlayacak bir ücret kazanma olanağı olmadan uzun saatler çalışmak zorunda olan yetişkinlerin katılımına açık ve bu koşullardaki herkesi kapsayacak bir söylem ve yöneme sahip olmalıdır. Aynı zamanda savunu çalışmaları kaynakları, uygulamalar ve sonuçları hem hedef grupların hem de savunu çalışmasında lehine sonuç doğması beklenen çocuklar ve yetişkinlerin erişimine açık olmalıdır.

Burada örnek olarak verilen mesajlar bu ilkeler dikkate alınarak hazırlanmıştır.

- Çocuk işçiliği, çocuk yoksulluğunun; çocuk yoksulluğu da çalışan yoksulluğu ve işsizliğin bir sonucudur.
- Çocuk işçiliğinin önlenmesi için yoksulluk ve işsizlikle mücadele edilmesi ve daha da önemlisi gelir dağılımında adaletin sağlanması gerekir.

- Yoksullukla ve işsizlikle mücadelede devletler kadar iş dünyasının da önemli bir sorumluluğu vardır.

- Her şirketin bir çocuk işçiliğini önleme politikası olmalıdır. Bu politika aşağıdakileri kapsamalıdır:

- Şirket bünyesinde çocukların sadece yasal olarak izin verilen yaş ve koşullarda çalıştırılması.
- Şirket bünyesinde yasal olmayan yaş ve koşullarda çalıştırılan çocukların tespitine ve korunmasına yönelik etkin bir sistem kurulmuş olması.
- Şirketin tüm çalışanlarına kendilerine ve ailelerine iyi bir yaşam düzeyi sağlayacak bir ücret politikasının olması.
- Şirketin sunduğu çalışma koşullarının çalışanlar açısından iş, aile hayatı ve sosyal hayat için sürdürülebilir bir denge kurmaya elverişli olması.
- Şirketin tüm çalışanlarının örgütlenebiliyor olması.
- Şirketin etkin ve etkili bir şikayet mekanizmasının olması.
- Şirket çalışmalarının çocuk işçiliğinin önlenmesi politikası kapsamındaki standartlara ilişkin göstergelere uygunluğunu sağlamaya yönelik etkin bir iç izleme-değerlendirme sisteminin olması.
- Şirket faaliyetlerinin çocuk işçiliği üzerindeki mevcut ve olası etkilerine dair düzenli bir değerlendirme sisteminin ve etkin bir risk yönetim planının olması.
- Şirketin çocuk işçiliği ile mücadele konusunda toplumsal ve sektörel kapasiteyi geliştirmeye yönelik çalışmalar yapıyor olması.

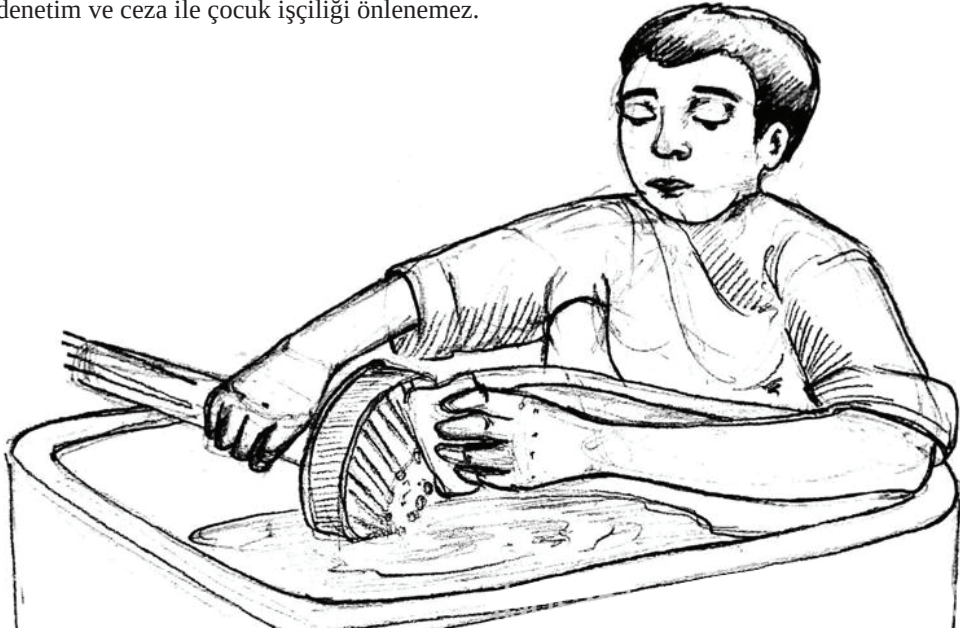
- Şirketin tüm tedarikçilerini çocuk işçiliği ile mücadele için belirlenen 10 temel göstergesi hayata geçirmelerini sağlamak üzere desteklemesi.
- Çocuk işçiliğinin önlenmeyi hedefleyen bir şirketin tedarik zincirinde çalışan yetişkinlerin;
 - çalışmaları karşılığında kendileri ve aileleri için iyi/saygın bir hayat seviyesi sağlayacak bir gelir elde etmesi güvence altına alınmış olmalıdır.
 - çalışma koşulları, zamanları ve süreleri düzenlenirken anne babalık rolleri dikkate alınıyor olmalıdır.
 - Anne-babalık becerilerini destekleyecek hizmetlerden (kreş, sosyal ve kültürel olanakları) yararlanma olanağı bulunmalıdır.
- Çocuk işçiliğini önlemek için çalışma yaşı, sektör, çalışma biçimi vb. faktörler dikkate alınarak net bir biçimde belirlenmiş olmalıdır.
- Çalışma yaşına uygun olarak çalışan çocuklar için sağlanması gereken güvenceler belirlenmiş olmalıdır.
- Çalışma yaşına ve kurallarına uygun olmayan biçimde çocuk çalıştırılmasına ilişkin cezalandırıcı düzenlemeler caydırıcı olmalı ve etkili biçimde uygulanmalıdır. Ancak sadece yasak, denetim ve ceza ile çocuk işçiliği önlenemez.

2.4 Savunu Çalışması Yapacak Kuruluşlar İçin Plan Önerisi

İş dünyasının çocuk işçiliğini önleme politikasına sahip olmasını sağlamak üzere, iş dünyası ve kamuoyuna yönelik savunu çalışmalarının hedeflerini gerçekleştirebilmesi için bu savunu stratejisinde yer alan kısa, orta ve uzun dönemli hedeflerin tamamının kapsanmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Bunu bir sivil toplum kuruluşu tarafından yapılması mümkün olamayabilir. Bu nedenle işbirliği olanakları arayışının kısa dönemli hedeflerin başlangıcından itibaren yapılması gerekmektedir.

2.5 Savunu Çalışmalarının İzleme ve Değerlendirmesi

Belirlenen hedef ve standartların izlenmesini sağlamak amacıyla kullanılacak göstergelerin oluşturulması hem faaliyetlerin her zaman amaca yönelik sürdürülmesini sağlamak bakımından hem de daha en başta faaliyet planı hazırlanırken bütün adımların öngörülüp görülmeyeceğini kontrol etmek bakımından önem ifade eder. Tabloda yukarı belirlenen standartların göstergeleri ve bu göstergeler ile ilgili olarak planda yer verilmesi gereken faaliyetleri görmek mümkündür.

Tablo 6. Savunu çalışması için bir plan önerisi

Farkındalığı arttırmak		Tüm hedef gruplarda taleplerin görünür hale gelmesini sağlamak			Çocuk işçiliğini önleme politikalarının iş dünyasında yerleşik uygulama haline gelmesi				
1. Yıl	2. Yıl	3. Yıl	4. Yıl	5. Yıl	6. Yıl	7. Yıl	8. Yıl	9. Yıl	10. Yıl
Tanıtım ve işbirliği toplantıları									
İkinci yıl çalışmaları ile ilgili işbirliği olanaklarının oluşturulması	Yayınlar								
	Lobicilik çalışmaları								
	Kampanyalar								
	Çok ortaklı projeler ve protokoller								
	Orta vade çalışmaları ile ilgili işbirliği olanaklarının oluşturulması	Araştırmalar							
		Eğitim çalışmaları							
		Basın açıklamaları, röportajlar, vd.							
		İyi uygulama örneklerini tanıtıcı yayınları							
				İyi uygulama örneklerinin ödüllendirilmesi					
					Sektör ve alan bazlı politika standartları oluşturma ve yayınlama				
					Periyodik ve istikrarlı izleme ve raporlama çalışmaları				
					Uluslararası deneyim paylaşımı sağlamaya yönelik çalışmalar (toplantılar, yayınlar vb.) yapılması.				
								Tüketici ile sertifikalandırma ve izleme faaliyetlerini yürüten kuruluşlar arasında iletişim sağlayıcı araştırma, forum vb. çalışmalar yapılması	

Tablo 7. Savunu çalışmaları için göstergeler

Hedefler	Farkındalığı arttırmak	Tüm hedef gruplarda taleplerin görünür hale gelmesi	Çocuk işçiliğini önleme politikalarının iş dünyasında yerleşik uygulamaya haline gelmesi
Zaman	1 -2 Yıl	3 – 5 Yıl	6 – 10 Yıl
Göstergeler	- Hedef grup üyeleri arasında işbirliği sağlamak üzere protokoller oluşturulmuş mu? - Çocuk işçiliği ile ilgili haberlerde hedef grupta yer alan aktörlerin sözcülerine yer veriliyor mu? - Haberlerde kullanılan dilin ve haber içeriğinin çocuk işçiliğini önleme politikasının bileşenlerini içeriyor mu? - Bütün hedef gruplara yönelik kampanyalar yapılmış mı? - Çalışanlar arasında grubu temsil eden kişiler oluştu mu? - Çocuk koruma politikası oluşturması beklenen şirketler nezdinde sürdürülen lobicilik faaliyetleri var mı? - Karar alıcılar nezdinde sürdürülen lobicilik faaliyetleri var mı? - Çalışanlar arasından bu alanda sürdürülen faaliyetlere, kampanyalara katılan kişiler var mı? - Çoklu kurumlu projeler uygulamaya konulmuş mu?	- Hedef grup üyelerine yönelik eğitim çalışmaları var mı? - İşveren örgütlerinin belli başlı toplantıları ve yayınlarında çocuk işçiliğini önleme politikaları konusu ele alınıyor mu? - Akademi, medya vb. kurumların çalışanları ile çalıştay vb. çalışmalar yapılıyor mu? - Çalışan çocuklar ve yoksulluk sınırının altında gelir elde eden çalışanlar ile yapılmış odak grup, forum, röportaj, niteliksel araştırma var mı? - İnsani yardım kuruluşları başta olmak üzere çocuk işçiliğini önleme konusunda çalışan sivil toplum örgütlerinin söylemlerinde Rehber'in kapsamı ile uyumlu bir söylem değişikliği oldu mu? - İzleme ve raporlama çalışmaları yapılıyor mu? - Bu alanda uzmanlaşmış kişi ve kuruluşlar var mı? - Hazırlanan rehber içeriği bu çalışmalarda kullanılıyor mu?	- Sektör ve alan bazlı politika standartları oluşturuldu mu? - Periyodik ve istikrarlı izleme çalışmaları yapan STK'lar var mı? - Bu çalışmaların sonuçları iş dünyası tarafından kullanılıyor mu? - Türkiye'de bu alanda sertifikalandırma yapan kuruluş var mı? - Bu kuruluş/lar toplumca saygın kabul ediliyor mu? Örneğin bu sertifika ürün için bir tercih sebebi oluyor mu? - Şirket faaliyet raporlarında adil çalışma koşullarına ilişkin çalışmalara yer veriliyor mu? - Çok uluslu şirketler ve orta ve büyük ölçekli işletmelerde çocuk işçiliği önleme politika belgesi bulunuyor mu? - Çocuk işçiliğini önleme politikası sahipliğinin bir sözleşme koşulu oluyor mu? - İş dünyasına yönelik ödüller içerisinde çocuk işçiliğini önleme politikası çerçevesindeki çalışmaların yer alıyor mu? - Akademik çalışmalarda iş dünyası ve çocuk işçiliğini önleme politikaları özel bir çalışma alanı oluşturuyor mu?

Hedefler	Farkındalığı arttırmak	Tüm hedef gruplarda taleplerin görünür hale gelmesi	Çocuk işçiliğini önleme politikalarının iş dünyasında yerleşik uygulama haline gelmesi
Zaman	1 -2 Yıl	3 – 5 Yıl	6 – 10 Yıl
Göstergeler	- Birden çok kurumun imzası ile yayınlanan basın açıklaması vb. yayın var mı? - Araştırmalar, ders programları, yayınlarda iş dünyası ve çocuk işçiliğini önleme politikalarına dair konuların yer alıyor mu? - Çoklu kurum çalışmaları yapmak üzere oluşturulmuş kurul, konsey, platform var mı? - Faal mı? - Çocuk işçiliğini önleme politikasının bileşenleri sendikaların çalışmalarının ve toplu sözleşmelerin bir unsuru haline geldi mi?	- İyi uygulama örneklerine ilişkin bir ödüllendirme yapılıyor mu? - Bu ödül iş dünyası için itibarlı mı? - İşveren örgütlerinin ve işveren temsilcilerinin bu alanda görüş açıklıyor mu? - Çocuk işçiliğini önleme politikasına sahip iş yeri sayısı kaçtır? - İş dünyasının temsilcilerin ve çalışanların görüşlerini görünür kılacak basın açıklamaları, kampanyalar yapılıyor mu? - Çocuk işçiliğini önleme politikasının bileşenlerinin hayata geçirilmesini destekleyici düzenlemelere yönelik yasa tasarı ve teklifleri hazırlandı mı? - Bu alanda bir yasal değişiklik oldu mu? - Bu değişiklik politikanın bileşenleri ile uyumlu mu? - İş dünyasının süregelen çalışmalarına (toplantılar, yayınlr vb.) bu konunun dahil edilmesini sağlayacak katılımlar	- Uluslararası deneyim paylaşımı sağlamaya yönelik çalışmalar (toplantılar, yayınlr vb.) yapılıyor mu? - Bu çalışmalar iş dünyası izliyor mu? - Yerel iyi uygulama örneklerinin tanıtımına yönelik çalışmalar yapılıyor mu? - Tüketici ile sertifikalandırma ve izleme faaliyetlerini yürüten kuruluşlar arasında iletişim sağlayıcı araştırma, forum vb. çalışmalar yapılıyor mu?

Kingdom of the Netherlands

Bu yayın Hollanda Büyükelçiliği MATRA desteğiyle yürütölen bir proje kapsamında hazırlanmıştır. Bu yayının içeriğinden yalnızca Kalkınma Atölyesi sorumlu olup herhangi bir şekilde Hollanda Büyükelçiliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.